

44. Brückner A. Słownik etymologiczni języka polskiego / A. Brückner. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1974. – 805 s.

45. Němec I. O slovanské expresivní předponě *la-* / I. Němec // Slavia XLVIII, 2 – 3. – 1979. – S. 120 – 123.

46. Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych / Wydał K. Rymut. – Kraków, 1992. – T. I. – 604 s.; 1993. – T. IV. – 682 s.; – T. VI. – 666 s.

Анотація

У статті пропонується розгляд структурних одиниць із префіксами з формантом *л-* різної вокалізації. Крім апелятивної лексики, залучаються та описуються поміна *propria*.

Ключові слова: *структура слова, префіксальні утворення, антропонім, етимологія.*

Аннотация

В статье предлагается рассмотрение структурных единиц с префиксами с формантом *л-* разной вокализации. Кроме аппеллятивной лексики, привлекаются и описываются поміна *propria*.

Ключевые слова: *структура слова, префиксальные образования, антропоним, этимология.*

Summary

The article considers the structural units with the prefixes with the formant *-l* in different vocalizations. In addition to the appellative lexicon nomina *propria* are involved and described.

Key words: *word structure, prefixal formation, anthroponym, etymology.*

УДК 81'373.2

Карпенко О. Ю.
Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова

ОНИМНЕ ЯКОРИННЯ

Бурхливий розвиток у сучасному мовознавстві маргінальних галузей на межі філології та філософії, психології, когнітології, нейрофізіології тощо призвів до появи нових тенденцій і в ономастиці. Невпинне просування процесу наукового розвитку, еволюції цієї наукової галузі своїм наслідком має розширення кола студій пропріальної лексики,

зокрема появу когнітивного напрямку. Когнітивна ономастика, за формулюванням Д. Г. Бучка, „вивчає буття власних назв у ментальному лексиконі, форми концептуалізації власних назв і способи організації онімних концептів в онімії фрейми” [8, с. 140]. Видається плідним до когнітивних ономастичних студій додати певні аспекти та методи нейролінгвістичного програмування, що дозволить дослідити пропріальні концепти під новим кутом зору. Т. Ю. Ковалевська вважає парадигму нейролінгвістичного програмування актуальною для сучасного українського мовознавства, бо можливість верифікації психосемантичних детермінант через нейролінгвістичні метапрограми дає підстави для визначення інваріантів ментальності як світоглядного конгломерату [2].

У когнітивних розробках власні назви вивчаються не в текстах, не в мові, як то чинить традиційна ономастика, а в ментальному лексиконі, що певним чином перегукується із твердженням Р. Ділтса, що „нейролінгвістичне програмування вивчає проблему впливу мови на програмування психічних процесів ..., яким чином психічні процеси й нервова система формують нашу мову й мовні шаблони та відбиваються у них” [1, с. 16]. Когнітивна ономастика досліджує мовні процеси на вході (невідомий раніше окремій людині онім входить у її ментальний лексикон або твориться самою людиною) та на виході (онім виходить із ментального лексикону для спілкування в мовленні або зовсім із нього випадає, забувається). Розвитку когнітивної ономастики також істотно допомагають розмаїті експерименти із власними назвами й особливо – формування асоціативних полів, встановлення асоціативного значення слова. Входячи до ментального лексикону, власні назви трансформуються, зазнають переробки, стаючи **концептами**, які ми розуміємо як одиниці збереження інформації в ментальному лексиконі. Більш-менш чітко виражена одиниця інформації у процесі людського мислення формується в концепт, структуру якого складають „когнітивні ознаки різного ступеня яскравості (актуальності) для когнітивної свідомості етносу” [7, с. 68]. Завдяки процесам концептуалізації, а також категоризації концепти не лише витворюються зі слів у ментальному лексиконі, а й постійно осмислюються, уточнюються, збагачуються і знаходять своє оптимальне місце в ментальному лексиконі, зрештою шикуючись у фрейми та їх дрібніші об’єднання – субфрейми. Фреймове об’єднання концептів спирається на групування денотатів, на позамовну дійсність, як вона пізнається ментальним лексиконом.

Основний постулат нашої теорії базується на припущенні існування концентричної структури будь-якого онімічного (зокрема антропонімічного) фрейму. Коло – це основна фігура кожного індивідуального фрейму, тоді як у мовному фреймі кіл бути не може, хоч він теж має центр і периферію. Адже структурація індивідуального фрейму є чисто суб'єктивною, а структура корпоративних та загальномовних фреймів (абстрактних і певною мірою уявних, бо побудованих теоретично) має об'єктивну орієнтацію. В індивідуальному онімічному фреймі розрізняється щонайменше чотири кола: **ти**-коло, **Ви**-коло, **вони**-коло і **потенційне** коло. Найближче **ти**-коло, куди входить і наймення власника ментального лексикону, включає наймення членів своєї родини, близьких друзів. Наймення як таке тут стає другорядним виразником концепту. В цьому колі вербальне вираження концепту супроводжується великим масивом різноманітної невербальної, зокрема й емоційної інформації. У друге коло антропонімічного фрейму (**Ви**-коло), що помітно ширше від першого, входять наймення людей, яких власник ментального лексикону знає особисто. Тут основними репрезентантами концептів є саме антропоніми. Залежно від ступеня знайомства – ім'я, ім'я та по батькові, прізвище, інколи прізвисько. Це друге коло має теж виразно денотатний характер і поєднує вербальну інформацію з помітними обсягами невербальної. Третє коло індивідуального антропонімічного фрейму складають наймення історичних осіб. Для власника ментального лексикону це – люди, з якими він особисто не знайомий. Інакше кажучи, історичних осіб пізнають не від денотата до імені, як це маємо в перших двох колах, а від імені до денотата. Четверте, останнє, потенційне коло індивідуального антропонімічного фрейму складають антропоніми, що оточують ментальний лексикон, але до нього не входять. Людина цих антропонімів не знає. Однак вона знає про їх існування, має певну інформацію про їх прикмети. Загалом висновковуємо, що потенційне коло є невід'ємним, органічним компонентом індивідуального онімічного фрейму – саме воно є регулятором онімічного фрейму, будучи джерелом його поповнення і вмістилищем його відпалих компонентів, бо „наша пам'ять є дуже гнучкою та рухомою, її можна порівняти з величезною чорною дошкою, на якій безперервно щось пишеться й витирається” [4, с 385].

Синтез певних аспектів нейролінгвістичного програмування та когнітивної ономастики дозволить нам ввести до нашої теорії щонайменше

один, але дуже вагомий термін – **якоріння**. **Якір** – це „стимул в теорії умовних рефлексів І. П. Павлова, який позасвідомо викликає постійну реакцію (стан, настрій) в людини” [5, с. 164]. Дійсно, процес якоріння є щільно пов’язаним із рефлексорною теорією, яку розробляли І. П. Павлов, І. Ф. Толочинів, Е. Твітмайер. Термін **якоріння** з’явився значно пізніше у роботах Р. Бендлера, Д. Гріндера, А. Тверського, Д. Канемана та ін. За О. О. Селівановою, якоріння – „психологічний пусковий механізм каузації, що характеризується тенденцією будь-якого елемента досвіду викликати в пам’яті весь досвід і має рефлексорну й асоціативну природу” [6, с. 799]. Природу якоріння А. Тверський та Д. Канеман розуміють так: „Різні точки відліку призводять до різних оцінок, які є упередженими щодо ініціальної значущості. Ми називаємо цей феномен якорінням” [13, с. 1128]. Тобто якір – це „внутрішня чи зовнішня репрезентація, яка відтворює іншу репрезентацію” [9, с. 191].

Якорі – це „прості, очевидні, всеосяжні процеси”, які забезпечують нам внутрішню стенограму, „за якою відразу підключаються ресурси для негайної реакції на ситуацію” [10, с. 175–176]. Якорі можуть бути встановленими самим життям, як, наприклад, шлюбний марш Мендельсона може в деяких людей (але не в усіх) викликати щасливі спогади про весілля з відповідним настроєм та фізіологічною реакцією. Крім того, якорі можуть свідомо чи ні встановлюватися іншими людьми – щось випадково чи навмисно зроблене, знову ж таки, може викликати постійну реакцію. Найяскравішим прикладом саме такого типу якоріння може бути політична реклама, яка переважно базується на маніпулюванні свідомістю реципієнтів.

Якорі можуть бути позитивними або негативними, що залежить від похідної ситуації та її наслідків для окремого індивіда. Скажімо, ім’я першої вчительки цілком можливо буде викликати цілий комплекс позитивних реакцій: відчуття вдячності, людського тепла, порозуміння, цікавості. Людина може пам’ятати її голос, її образ, навіть запах її парфуму. Тобто якір може бути репрезентовано в усіх репрезентативних системах – візуальній, аудіальній, кінестетичній. Чим більше задіяно систем та підсистем, тим сильніший якір, який закріплюється поступово в усіх типах пам’яті [11, с. 258–261] – сенсорній, короточасній та довгочасній (чи семантичній), причому тільки в останній онім-якір кодується візуально, акустично або кінестетично.

Природу якоріння у нейролінгвістичному програмуванні пояснюють через явище рефлексорних реакцій та процесів асоціювання [3, с. 287].

Якір завжди викликає певну **фізіологічну** реакцію, на відміну від простого асоціативного зв'язку, бо **асоціація** – це „динамічний тимчасовий нервовий зв'язок між ... психічними явищами ..., а також їхніми позначеннями в мові, який утворюється за певних умов на підставі рефлексу суб'єктивного реагування на відповідні стимули” [6, с. 44]. Тобто відмінність якоря від асоціації полягає, по-перше, у фізіологічній складовій реакції на стимул, по-друге, у часі існування зв'язку із стимулом. Якір – це постійний, а не тимчасовий зв'язок, який актуалізується за будь-яких обставин. Оскільки саме онімічні концепти пов'язуються з іншими складниками ментального лексикону як їх упорядники й організатори, то можна твердити, що власні назви оптимізують роботу ментального лексикону й підвищують його ефективність. Саме оніми слугують найпотужнішими якорями, особливо коли ці оніми належать до першого кола. Можемо припустити, що потужні якорі охоплюють усі без винятку власні назви цього кола.

Узагальнюючи викладене, можна сказати, що у мові та її використанні, тобто в комунікації, власні назви є необхідним, обов'язковим компонентом. У ментальному лексиконі організаційна роль, функціональна вагомість власних назв стає ще більшою. Власне кажучи, найвагомішою видається роль власних назв у процесі запам'ятовування і, відповідно, згадування. Меншою, але теж важливою є робота онімів під час формування та формулювання думки, а відтак – комунікації, усного та писемного спілкування. Ще меншу, однак теж досить помітну навантаженість власні назви мають при сприйнятті та розумінні тексту. Оніми першого кола – це якорі, тобто вони викликають не тільки асоціативну реакцію, а й фізіологічну. Яскравим художнім прикладом цього є зображення реакції головної героїні саги С. Мейер „Сутінки” на ім'я її коханого:

„The name stirred something inside me, something that began to claw its way toward the surface, something I knew I didn't want to face”¹ [12, с. 72];

„The sound of his name unleashed the thing that was clawing inside of me – a pain that knocked me breathless, astonished me with its force”² [12, с. 73];

---

¹ Це ім'я зворухнуло щось всередині мене, щось, що почало продиратися кігтями на поверхню, щось, з чим, як я розуміла, мені не хотілося стикатися (пер. – О. К.).

² Звук його імені вивільнив те, що дерлося у мене всередині – біль затамував мій подих, вразив мене своєю силою.

„His name sent another wave of torture through me”¹[12, с. 73].

Одним із найпродуктивніших методів дослідження когнітивної ономастики є асоціативний експеримент. До власне психолінгвістичного експерименту зі встановлення асоціативного наповнення оніма можемо додати безпосереднє спостереження за реакціями інформанта – калібрування, завдяки якому дослідити фізіологічну реакцію на онім. За певними ознаками спостерігач встановлює присутність яскравої фізіологічної реакції на певний стимул, що й дозволить віднести його до першого кола індивідуального онімічного фрейму, бо до цього кола мають входити тільки ті пропріальні одиниці, якоріння яких відбулося.

Список використаної літератури

1. Дилтс Р. Фокусы языка / Р. Дилтс // Изменение убеждений с помощью НЛП. – СПб. : Питер, 2011. – 256 с.
2. Ковалевська Т. Ю. Перспективи нейролінгвістичного програмування в сучасному мовознавстві / Т. Ю. Ковалевська // Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1077>
3. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування / Т. Ю. Ковалевська. – Одеса : Астропринт, 2001. – 344 с.
4. Майерс Д. Психология / Д. Майерс. – Минск : Попурри, 2008. – 848 с.
5. Плигин А. А. Руководство к курсу НЛП-Практик / А. А. Плигин, А. В. Герасимов. – М. : Твои книги, 2009. – 576 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
7. Стернин И. А. Когнитивная интерпретация в лингвокогнитивных исследованиях / И. А. Стернин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 65 – 69.
8. Словник української ономастичної термінології / уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. – Х. : Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
9. Холл М. Полный курс НЛП / М. Холл, Б. Боденхамер. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 635 с.
10. Элиас Д. Поиск истинной магии: трансперсональный гипноз и гипнотерапия / НЛП / Д. Элиас. – М. : Профит Стайл, 2008. – 400 с.
11. Gross R. Psychology. The Science of Mind and Behavior / R. Gross. – 6th ed. – L. : Hodder Education, 2010. – 902 p.
12. Meyer S. New Moon / S. Meyer. – L. : Atom, 2010. – 497 p.

---

¹ Його ім'я піддало мене новим тортурам.

13. Tversky A. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases / A. Tversky, D. Kahneman // Science, New Series. – Vol. 185, No. 4157. – 1974. – P. 1124 – 1131.

Анотація

Статтю присвячено дослідженню онімних психоментальних комплексів.

Ключові слова: когнітивна ономастика, нейролінгвістичне програмування, онім, ментальний лексикон, якоріння.

Аннотация

Статья посвящена изучению онимных психоментальных комплексов.

Ключевые слова: когнитивная ономастика, нейролингвистическое программирование, оним, ментальный лексикон, якорь.

Summary

The article is dedicated to onymic psychomental complexes.

Key words: cognitive onomastics, neuro-linguistic programming, onym, mental lexicon, anchor.

УДК 811.161.2

Ковтюх С. Л.

**Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка**

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФЛЕКСІЙ ВОКАТИВА В УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩАХ II ВІДМІНИ МІШАНОЇ ГРУПИ

Постановка проблеми. В українському мовознавстві не так багато праць, присвячених функціонуванню форм кличного відмінка, зокрема у призвищах. У граматиках, посібниках, словниках зазвичай зафіксовані морфологічні парадигми апелятивів і тільки спорадично – власних назв. Крім того, мовці уникають використання спеціальних слівформ вокатива для призвищ II відміни мішаної групи, уживаючи в цій функції номінатив. Такому явищу є кілька пояснень: нехтування вокативом у радянські часи (його навіть позбавили статусу відмінка, іменуючи кличною формою), незнання особливих закінчень, свідоме ігнорування спеціальних форм під впливом інших мов, наприклад російської, активізація загальнослов'янської тенденції заміни слівформ кличного відмінка називним та ін.